

Ing. Ladislav Středa, CSc.,
prof. Ing. Jiří Matoušek, DrSc.

Ultraterorismus - jaderný, radiologický, chemický a biologický terorismus

11. září 2001 se navždy zapíše do dějin lidské společnosti. Při sebevražedném útoku teroristických komand dvě unesená letadla narazila do mrakodrapů Světového obchodního centra v New Yorku, třetí zasáhlo americké ministerstvo obrany ve Washingtonu a čtvrté se zřítilo v západní části státu Pensylvánie u města Pittsburgh. Na místech teroristického útoku, který svým rozsahem nemá obdobu v žádném dosud provedeném útoku, zemřely tisíce lidí, podle posledních odhadů zůstává kolem 5000 pohřešovaných. Tento čin v plné nahotě ukazuje brutalitu soudobého terorismu i vývoj metod a nástrojů ozbrojeného násilí a současně odhaluje zranitelnost civilizované společnosti, proti níž teroristické úderý směřují.

* * *

Výsledky dosud provedeného šetření prokázaly spojení saúdskoarabského teroristy Usámy bin Ládina a jeho teroristické sítě al-Kajdá se zářijovými útoky proti USA. Organizaci al-Kajdá (Základna) založil bin Ládín jako úderný nástroj pro násilné vytvoření světového islámského státu. Podle amerického prezidenta George Bushe operuje síť teroristů napojených na al-Kajdá ve více než 60 zemích, včetně některých ve střední a východní Evropě. „Tyto teroristické skupiny se snaží destabilizovat celé národy a regiony,“ prohlásil Bush 6. listopadu 2001 ve svém poselství konferenci čelných představitelů 17 zemí východní a střední Evropy ve Varšavě věnované boji proti terorismu. Jejich cílem je zasahovat západní komerční a lidské cíle, a to i prostřednictvím sebevražedných atentátů. Výcvikové základny al-Kajdá jsou umístěny především v Afghánistánu v odlehlých venkovských oblastech. Nacházejí se však zřejmě i v Evropě, např. v Bosně a Albánii, a existuje podezření, že dokonce i ve Velké Británii a v Německu.

Vážné znepokojení v souvislosti se zářijovým teroristickým útokem vyvolaly zprávy, že al-Kajdá disponuje i zbraněmi hromadného ničení [1]. Podle vyjádření některých expertů se teroristé z okruhu bin Ládina poprvé pokusili získat jaderné materiály v roce 1993 v Súdánu, kde měli nakoupit uran, pocházející z Jihoafrické republiky, v hodnotě 1,5 mil. dolarů. O rok později se o něco podobného měli pokusit v Praze. V roce 1998 se představitelé al-Kajdá údajně setkali s čečenskými separatisty. Nabídlí jim třicet milionů dolarů a dvě tuny drog za 20 jaderných hlavic z ruských arzenálů. Ruská tajná služba tvrdí, že obchod se nikdy neuskutečnil díky jejímu zásahu. Mnozí američtí experti proto nepochybují o tom, že bin Ládín jaderné materiály již vlastní, otázkou ale je, zda dokáže vyvinout účinnou jadernou zbraň. Podle CIA se bin Ládínovým mužům podařilo propašovat na základny v Afghánistánu i chemické a biologické zbraně.

Američané se obávají teroristického útoku, a to především s chemickými a biologickými zbraněmi. Pocit nebezpečí zesílila zjištění vyšetřovatelů, že nejméně dva pachatelé sebevražedných útoků na New York a Washington se intenzivně zajímali o práškovací letadla, kterými lze nad velkými městy relativně snadno rozptýlit smrtící látky. Americký ministr spravedlnosti John Ashcroft uvedl, že při kontrole obsahu počítačových harddisků a osobních věcí osob, podezřelých z podílu na atentátech, zjistili agenti FBI „významné množství“ informací z internetu, které se týkaly použití pesticidů a dalších chemických látek na ošetřování porostů. V této souvislosti britský týdeník The Sunday Telegraph uvedl, že již v únoru 2001 se Evropský parlament ve Štrasburku měl stát terčem atentátu s použitím sarinu. Tento atentát financovaný bin Ládinem, který chtěli spáchat alžírští teroristé se základnou v Londýně spolu se svými komplici v Miláně a ve Frankfurtu, byl zmařen díky sérii operací německé policie. Zabito mělo být 625 poslanců parlamentu a velký počet dalších oficiálních představitelů a útok měl zahájit vlnu atentátů proti některým institucím v Evropě.

Před analytickými specialisty stojí v současnosti nelehký úkol - provést seriózní rozbor příčin a zdrojů terorismu především ve vazbě na poslední zářijové události a jasně vymezit místo a hrozbu jaderného, radiologického, chemického a biologického terorismu.

Je to tzv. nový terorismus, podle některých odborníků „ultraterorismus“, který je mnohem nebezpečnější, než byly únosy a pumové atentáty, charakteristické pro terorismus minulých let.

K pojmu „terorismus“

K prevenci terorismu a účinnému boji proti němu je především nezbytné terorismus správně definovat. Při vymezování základního pojmu se definice budou lišit podle slovníku politiků, právníků, policistů, armádních specialistů, sociologů, filozofů, psychologů i psychiatrů, stejně jako jejich přístupy k prevenci tohoto protispoločenského jevu, boje proti němu a odstraňování následků konkrétních teroristických akcí.

Teroristické metody se vyznačují vysokou společenskou nebezpečností, brutalitou a bezohledností. Jejich výběr a použití jsou podmíněny snahou o vyvolání maximálního psychologického efektu. Násilí používané teroristy není důsledkem okolností, ale je předem vypočteno tak, aby vyvolalo pocit strachu a ohrožení u co nejširšího okruhu lidí. Na pozadí následného společenského napětí, frustrace a deprivace lze snadněji uskutečnit psychologické operace a manipulace k dosažení vytčených cílů.

Terorismus je považován také za mimořádně ostrou formu psychologického boje, jehož následky se v moderní informační společnosti zesilují tlakem médií. Ta pak nechtěně napomáhají psychologickým tlakům teroristů.

Zvláštního charakteru nabývá terorismus beroucí rukojmí, aby vyvolal politické, ekonomické či jiné tlaky a vydírání. Součástí teroristických aktivit jsou i zločiny, jež vytrženy z kontextu mohou být zařazeny do sféry běžné kriminality nebo organizovaného zločinu. Proto se jen obtížně vymezuje hranice mezi běžnou kriminalitou a terorismem.

Pro termín terorismus bylo navrženo kolem 120 různých pojmů, ale dosud nebyla přijata univerzální definice. Pro příklad je možné uvést dvě definice, definici z hlediska společenské vědy a definici minimálního právního pohledu.

Podle společenskovední definice představuje terorismus metodu (opakované) násilné akce vyvolávající silný pocit strachu, provedené skrytým jednotlivcem, skupinou nebo státem podporovanými aktéry, jako projev úchylného jedince, ze zločinných pohnutek či z politických důvodů, přičemž - na rozdíl od úkladné vraždy - cíle aktu násilí nejsou hlavními cíli. Bezprostřední lidské oběti násilí jsou zpravidla vybírány náhodně (příležitostně cíle) nebo selektivně (reprezentativní nebo symbolické cíle) z populace, která je cílem teroristického aktu, a slouží jako zdroj poselství.

Komunikační procesy, založené na hrozbě a násilí, mezi teroristou (organizací), ohroženými oběťmi a hlavními cíli, jsou zneužívány ke zmanipulování publika (hlavního cíle) tím, že je vtaženo do záměru teroru jako cílů k vymáhání požadavků nebo cílů vzbuzujících pozornost. To závisí na tom, zda je primárně vyhledáváno zastrašování, donucování nebo propaganda. Podle navrhované právní definice by akty terorismu měly být považovány za „mírový ekvivalent válečných zločinů“ (tj. úmyslně vedené útoky na civilní obyvatele, braní rukojmích, zabíjení zajatců) [2].

Ultraterorismus - nový typ terorismu

Podobně jako u obecného pojmu „terorismus“ existují rozdílné názory na vymezení pojmu „jaderný, radiologický, chemický a biologický terorismus“. V zahraniční literatuře se můžeme setkat s různými pojmy, označujícími tento druh terorismu. Převládá označení „WMD terrorism“ (terorismus s použitím zbraní hromadného ničení) nebo „ABC terrorism“ (terorismus s použitím jaderných, chemických a biologických zbraní). Zdánlivě jsou tyto pojmy stejné. Obecně jsou zbraně hromadného ničení definovány jako zbraně schopné vyvolat hromadné ztráty. Jednotlivé druhy těchto zbraní (jaderné, radiologické, chemické a biologické zbraně) se ale ve značné míře odlišují v letálních vlastnostech, destruktivní síle, realizovatelnosti ochrany a obrany a jejich potenciálních úkolech.

Z tohoto pohledu ústřední místo ve skupině zbraní hromadného ničení zauímají jaderné zbraně, které se vyznačují enormní destruktivní silou. I když pro biologické zbraně není dosud prokázána účinnost ve velkém měřítku, mohou se tyto zbraně vyznačovat letalitou srovnatelnou s jednoduchou jadernou zbraní. Chemické zbraně, podobně jako biologické, nemají destruktivní účinky, naproti tomu se vyznačují prostorovým účinkem, a jejich nejmodernější typy - supertoxické nervové jedy - značnou zákeřností. Účinkují totiž v nepatrných koncentracích a velmi rychle. Navíc symptomy i lehké otravy mohou vyvolat hromadnou paniku.

Vedle chemických, biologických, jaderných a radiologických zbraní, záměrně vyvinutých pro účely ozbrojeného zápasu, ovšem existují teroristické metody a prostředky, které mají uvedený charakter, ačkoliv nevyužívají žádných zbraní a zbraňových systémů, ale toxických a radiologických materiálů produkovaných průmyslem, bakteriologických materiálů získaných v mírových laboratořích nebo nebezpečných materiálů, které se šíří cílenými údery na mírové infrastruktury. Proto považujeme pojem „WMD terrorism“, používaný ve světové literatuře, za zúžený pouze na využití zbraní a zbraňových systémů a vzhledem ke zdrojům a formám ultraterorismu považujeme za správnější používat pojem „ABC terrorism“. Proto i v další části této stati zahrnujeme pod pojem ultraterorismus jaderný, radiologický, chemický a biologický terorismus ve všech jeho formách.

Pro úplné vymezení obsahu pojmu ultraterorismus je nezbytné analyzovat především možné zdroje tohoto typu terorismu a motivace teroristických skupin, které se na tento typ terorismu orientují. Pojetí obsahu ultraterorismu ovlivní i další faktory, např. rozvoj informačních systémů, vědecký a technologický pokrok a další. Je potřebné přesně rozlišit mezi terorismem s použitím chemických a biologických materiálů na jedné straně a terorismem používajícím chemické a biologické zbraně na druhé straně. Terorismus s chemickými a biologickými materiály využívá jakýchkoliv toxických nebo patogenních látek. Terorismus s použitím chemických nebo biologických zbraní se vztahuje na použití armádních bojových látek, vyvinutých a vyráběných pro válečné cíle [3].

Při vymezení obsahu pojmu ultraterorismus můžeme vycházet v zásadě ze tří zdrojů [4].

Prvním zdrojem (na nějž bývá uvedený pojem často nesprávně zužován) je zneužití existujících vojenských arzenálů zbraní hromadného ničení, tj. konkrétních chemických, bakteriologických (biologických), toxinových a jaderných zbraní resp. jejich komponent, které mohou teroristické skupiny získat krádeží nebo loupeží z armádních základů, skladů, výrobních zařízení, transportů apod., analogicky, jako jsou získávány jednotlivci nebo skupinami výbušniny a konvenční výzbroj různého druhu.

V této souvislosti se dnes za nejpravděpodobnější uvažuje možný přístup k dnes již vyřazeným chemickým, bakteriologickým (biologickým), toxinovým a jaderným zbraním, určeným k likvidaci podle příslušných mezinárodních úmluv a dohod. U zemí, které jsou smluvními státy Úmluvy o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a jejich zničení (z roku 1993, vstoupivší v platnost v roce 1997), mají největší chemické arzenály ke zničení Ruská federace a USA a jejich vlastnictví přiznala Indie a Jižní Korea. Kromě uvedených zemí hrozí potenciální zneužití chemických zbraní u několika států, které dosud tuto úmluvu neratifikovaly nebo dokonce ještě z různých důvodů ani nepodepsaly a předpokládá se, že tyto zbraně vlastní.

Pokud jde o bakteriologické (biologické) a toxinové zbraně, je situace v tomto ohledu daleko méně přehledná. Na jedné straně totiž existuje Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení (z roku 1972, vstoupivší v platnost v roce 1975), která však neobsahuje žádné objektivní verifikační mechanismy, takže v rámci jejího plnění účastnické země pouze deklarovaly zničení těchto zbraní a převedení výzkumných kapacit na mírové účely. Vzhledem k rozvoji biotechnologií v době po jejím podpisu však existují potvrzené předpoklady, že některé země ve vývoji nových zbraní tohoto druhu dále pokračovaly. Nutno poznamenat, že jejich použití ve válce zakazuje ženevský protokol (z roku 1925, vstoupivší v platnost v roce 1928 a trvale platný) a pokud jde o toxiny, jejich vývoj, výroba, hromadění a použití je navíc zakázáno citovanou chemickou úmluvou, zavazující k jejich kontrolovanému zničení. Dlouho pocítovaný nedostatek verifikace zničení členskými zeměmi je řešen probíhajícím velmi komplikovaným jednáním o zesílení režimu Úmluvy o zákazu biologických a toxinových zbraní z roku 1972, která bude doplněna verifikačním protokolem o implementaci, aby se dostala ve verifikačních mechanismech na úroveň chemické úmluvy. Jde o to, aby bylo možno objektivně a pod mezinárodní kontrolou prokázat, že biologické zbraně byly ve smyslu uvedené úmluvy skutečně zlikvidovány a neprobíhá vývoj nových.

Radiologické zbraně, tj. záměrné rozptylování radioaktivního materiálu v ozbrojených konfliktech, nejsou kryty žádnou mezinárodní úmluvou. Při jednáních na konferenci o odzbrojení v Ženevě byl tento problém v roce 1984 stažen z programu, neboť skupina nezávislých a neangažovaných zemí chtěla nesmyslně tento problém spojit s jaderným odzbrojením. Konečně ani z vojenského hlediska nebyly takové zbraně považovány za aktuální z hlediska účinnosti, neboť hromadné použití nepřináší ani rychlý efekt (jako chemické zbraně), ani vysoký zpožděný efekt (jako bakteriologické zbraně). Má se za to, že takové zbraně proto ani ve vojenských arzenálech neexistují, i když tým inspektorů OSN po válce v Perském zálivu zjistil, že Irák se pokoušel tyto zbraně vyvíjet.

Vedle řady mnohostranných smluv, zakazujících zkoušky jaderných zbraní v různém prostředí, a významné smlouvy o nešíření jaderných zbraní (z roku 1968), která navazuje na systém kontrol mírových jaderných zařízení pod dozorem Mezinárodní agentury pro jadernou energii (IAEA), je jádrem regulace jaderného zbrojení a dlíhého odzbrojení systém bilaterálních dohod USA s SSSR resp. Ruskou federací. Dosud došlo k dlíhému jadernému odzbrojení na základě dohody o likvidaci raket středního a kratšího doletu, tj. s doletem 500-5500 km (z roku 1987), která je prvním dokumentem o jaderném odzbrojení dvoustranného charakteru, vyřazujícím v uvedených dvou státech konkrétní třídu nebezpečné výzbroje, která snižovala práh jaderného napadení. Je značným pokrokem, že z celkem asi 60 tisíc jaderných hlavic v 80. letech klesl jejich počet na méně než polovinu, avšak počet držitelů se přes existenci Smlouvy o nešíření jaderných zbraní dále rozrostl o Indii, Pákistán, Izrael a pravděpodobně některé další země (KLDŘ, Írán a Írák).

Druhý zdroj spočívá ve vlastní výrobě komponent zbraní hromadného ničení, zejména chemických zbraní, tj. bojových chemických látek, s důrazem na supertoxické letální nervové jedy, a ve zneužití běžné průmyslově vyráběných toxických chemických látek, odcizených radionuklidů, popřípadě vysoce infekčních materiálů. Lze oprávněně předpokládat, že tento zdroj může být s přihlédnutím k možnostem a podmínkám teroristických skupin i omezenosti jejich cílů (ve srovnání s vojenským použitím zbraní hromadného ničení v ozbrojených konfliktech) relativně snadno dostupný, jak konečně ukázal i dále uvedený poučný případ z Japonska.

O třetím zdroji se při různých hodnoceních možností terorismu zatím vůbec nemluví, ačkoliv bezpochyby náleží ke zcela reálným a z hlediska některých cílů terorismu dokonce k nejúčinnějším, i když v některých případech méně cíleným. Jde o násilné vyvolání sekundárních účinků havarijních dějů, analogicky jako při válečných událostech údery konvenční výzbrojí na infrastrukturu civilizované společnosti, tj. na chemická, petrochemická, jaderná a jiná zařízení. Tyto jevy se sice značně podobají mírovým haváriím, ale vzhledem ke spouštěcímu mechanismu se od nich liší rozsahem a rychlostí nástupu ničivých faktorů. Do této skupiny lze fakticky zařadit i hrůzný scénář z 11. září 2001. Záměrná havárie tří Boeingů 757 se sebevražedným navedením na dvojici věží Světového obchodního centra v New Yorku a budovu Pentagonu ve Washingtonu měla charakter koncového navedení řízených střel s obrovskou destruktivní silou vzhledem ke kombinaci kinetické energie letících těles a tepelné energie hořícího leteckého paliva.

Motivace teroristických skupin předurčuje prostředky ozbrojeného násilí. Odmyslíme-li si nevypočitatelné akce psychopatických jednotlivců, hnáných patologickým nutkáním znásilňovat a vraždit, můžeme motivy teroristických skupin hledat v rasové, národnostní, etnické, náboženské, politické, sociálněekonomické a dokonce i v sexuální i jiné výlučnosti plodící nenávist. Existují však i další motivy vzhledem k tomu, že mezinárodní organizovaný zločin prorůstá s globálním obchodem s drogami a s ním zčásti propojeným obchodem se zbraněmi a lidmi i s korupcí. Tyto motivy souvisejí se zastrahováním, organizovaným bojem proti státní moci při „ochraně“ ilegálních činností, s ozbrojenými loupežemi k fyzickému získání finančních, dopravních prostředků, zbraní a podobně.

Nejnebezpečnější jsou teroristé, jejichž motivace vychází z náboženského nebo rasistického fanatismu, protože (na rozdíl od politicky motivovaných skupin) tito teroristé se nikomu nezodpovídají za své akce a metody a nezáleží jim na veřejném mínění. Od poloviny 80. let se snížilo množství levicových a národně separatistických skupin a vzrostl počet pravicových radikálů, etnických extrémistů a náboženských fundamentalistů. Nejvyšším cílem nových teroristů je samotné ničení, ničení pro ničení. Současní teroristé jsou principiálně ochotní použít k upoutání pozornosti jakýkoliv druh násilí, jsou stále bezohlednější, sofistikovanější a kvalifikovanější.

Cílem jejich útoků jsou převážně městské části s velkou koncentrací obyvatelstva, komunikační centra, úřady státní správy, dopravní uzly, obchodní domy a jiné uzavřené systémy. I když v současné době je nejviditelnějším a nejdiskutovanějším druhem terorismu pouze náboženský terorismus, bude v blízké budoucnosti nutné čelit i dalším formám terorismu: ekoterorismu (útoky ekologických radikálů např. na ropné plošiny, podniky chemického a farmaceutického průmyslu, transporty vyhořelého jaderného paliva), informačnímu terorismu (útoky proti počítačovým sítím, ať už vojenským nebo civilním, které řídí dodávky vody nebo elektřiny do měst nebo kontrolním věžím na letištích), či zájmovému terorismu (např. útoky katolických radikálů proti klinikám, kde se provádějí potraty).

V této souvislosti byla světová veřejnost silně šokována po záříjovém útoku v USA. Na tomto teroristickém útoku se podíleli inteligentní a vzdělaní mladíci, dostatečně finančně zajištění, aby mohli vést pohodlný středostavovský život. Ani léta strávená ve společnosti hojnosti nezlomila jejich odhodlání zemřít mladí ve snaze zasáhnout na nejzranitelnějším místě „Velkého satana“, tj. Spojené státy.

Chudoba milionů obyvatel Blízkého východu sice mohla být jedním z prvků jejich motivace, ale je třeba ještě připočíst nepochopení střetu islámu s křesťanstvím, hluboce zakořeněnou tradici krevní msty a nenávist k Západu. Všichni atentátníci byli **salafisté**. Tato puristická a radikální interpretace islámu považuje za ideál tu podobu islámu, kterou uctívali před více než tisícem roků jejich předkové, důvěřuje výhradně koránu a hledá čistou formu víry. Salafisté jsou většinou ultrakonzervativci, ale existuje mezi nimi také ozbrojené křídlo, k němuž patří bin Ládín a jeho spolubojovníci. I když individuální sebevražedný terorismus existuje již delší dobu, terorismus zakončený hromadným obětováním životů je relativně novým jevem se značně nebezpečnými důsledky, neboť může být spojen s nejbrutálnějšími teroristickými akcemi.

Dalším významným faktorem je skutečnost, že v důsledku vědeckotechnického pokroku a zpřístupnění informací o technologiích výroby zbraní hromadného ničení širokému okruhu možných uživatelů se zvyšuje technologická úroveň teroristických skupin. Roste význam výměny informací, zejména prostřednictvím globálních počítačových sítí, které umožňují teroristům získávat rychle a bez rizika potřebné informace. Tyto sítě rovněž umožňují rychlou, skrytou a obtížně kontrolovatelnou komunikaci prakticky po celém světě. Teroristické cíle a ideologie jsou propagovány i na veřejných sítích.

Na základě výše uvedeného rozboru lze potom ultraterorismus chápat jako „*použití jaderných výbušných zbraní, radiologických zbraní, chemických zbraní a biologických zbraní, bojových chemických látek, průmyslově vyráběných toxických chemických látek, radionuklidů nebo vysoce infekčních materiálů, jakož i jakékoliv teroristické akce proti jaderným, chemickým, petrochemickým a biologickým zařízením jednotlivci, nestátními skupinami nebo státem podporovanými aktéry proti konkrétní sociální skupině k vyvolání strachu nebo teroru*“.

Databáze incidentů zahrnující chemické, biologické, radiologické nebo jaderné materiály od roku 1900 do současnosti (Database of Incidents Involving Chemical, Biological, Radiological or Nuclear Materials, 1900 - Present), udržovaná Centrem pro studie nešíření v montereyeském institutu mezinárodních studií (Center for Nonproliferation Studies at the Monterey Institute of International Studies) obsahuje

329 případů (do prosince 1999). Většina z nich se týká biologických nebo chemických materiálů se zřejmou teroristickou motivací [5].

Jaderný a radiologický terorismus

Principiálně existují pro jaderné teroristy tři cesty: použití ukradených jaderných bojových hlavic, zkonstruování improvizovaného jaderného prostředku využitím štěpného materiálu (plutonium nebo obohacený uran) nebo tzv. radiologický terorismus, tj. použití radioaktivního materiálu pro kontaminaci rozsáhlého území [6].

Nebezpečí zneužití jaderných zbraní je často zveličováno, ačkoliv je myslitelné. Je však nutno připomenout, že z důvodu zabránění neautorizovanému použití má jaderná výzbroj řadu nezávislých pojistek, takže např. i nejjednodušší prostředek, tj. jaderné pumy (kde došlo k řadě ztrát a nucených odhozů), mají kromě několika pádových pojistek několik dálkových, ovládaných nejen z letounu, ale vedle toho především z velitelství strategických jaderných sil a kromě toho navíc i z hlavního centra, které ovládá např. v USA a Ruské federaci osobně hlava státu. Jaderná výzbroj všeobecně náleží k nejlépe strážným strategickým státním zájmům. Přes složitou ekonomickou situaci v Rusku je pravděpodobnost ztráty jaderných zbraní malá. V této oblasti stále existuje vysoká úroveň zabezpečení a důsledná kontrola.

Zkonstruování jednoduchého jaderného prostředku není v současné době zcela nereálné. Principy konstrukce jaderných zbraní jsou dnes běžně známy a dostupné v otevřené vědecké literatuře. Experti soudí, že malá skupina specialistů (fyziků, konstruktérů, chemiků a specialistů na výbušniny) by byla schopna zkonstruovat jednoduchý prostředek s výbušnou silou od zlomku kilotony do několika kiloton tritolového ekvivalentu *mininuke*). Pro porovnání, nejsilnější konvenční demoliční puma, která byla dosud použita, bomba vyvolávající zemětřesení (*earthquake bomb*, také známá jako „Grand Slam“), byla ekvivalentní 10 tunám trinitrotoluenu. Takové primitivní jaderné zbraně by vzhledem k velikosti a hmotnosti bylo možné umístit v nákladních automobilech nebo lodích a následně odpálit v hustě obydlených oblastech. Problémem takového projektu je získání štěpného materiálu dostatečné kvality (zbraňové čistoty - *weapon grade*), nejméně 20 kg plutonia nebo 50 kg vysoce obohaceného uranu.

V případě, že jako obalový materiál této jednoduché jaderné nálože je využit materiál s vysokou hustotou (např. přírodní uran), je dostačující množství 3 až 4 kg plutonia zbraňové čistoty a 8 až 12 kg vysoce obohaceného uranu. Nedávno odtajněné americké dokumenty odhalují, že významné explozivní síly může být dosaženo i s použitím plutonia reaktorové čistoty (*reactor grade*) v jaderné výbušnině [3].

Nebezpečí zneužití jaderných materiálů je v současné době reálné. Nelegální obchod s jadernými materiály se dramaticky zvýšil po rozpadu Sovětského svazu. Předpokládá se, že Ruská federace a státy bývalého SSSR vlastní asi 1350 tun zbraňově vhodných štěpných materiálů, z kterých asi 700 tun je laborováno v jaderných zbraních a 650 tun v různých jiných formách. Část těchto materiálů není adekvátním způsobem zabezpečena proti zneužití. Existuje tak reálná hrozba, že materiály pro konstrukci jaderných zbraní by mohly být ukradeny nebo prodány teroristům nebo státům nevlastnících jaderné zbraně.

V roce 1990 byly známy čtyři případy nelegálního obchodu s jadernými materiály, 158 případů v roce 1992, 241 v roce 1993 a několik set případů v roce 1994. Většinou se jednalo o materiály z ruského jaderného průmyslu, jaderných výzkumných ústavů a zdravotnických zařízení. Znepokojující je trend zvyšujícího se množství zadrženého radioaktivního materiálu, vhodného pro konstrukci jaderných zbraní. V roce 1992 se jednalo o mikrogramová množství plutonia ze zdrojů ionizujícího záření, v roce 1994 5,6 g plutonia v německém Tengenu, potom 560 g směsi plutonium/uran v Mnichově, obsahující více než 400 g plutonia, a konečně 2,722 kg vysoce obohaceného uranu (do 87,7 %) ve formě uranu dioxidu v roce 1994 v Praze [6]. V prosinci 1998 ruská bezpečnostní služba zachytila pokus odvést 18,5 kg radioaktivních materiálů, které by mohly být použity pro výrobu jaderných zbraní. Ruští oficiální činitelé tento pokus potvrdili v listopadu 1999. I když ruská vláda neuvolnila informace o typu tohoto materiálu, lze z některých náznaků předpokládat, že se jednalo buď o plutonium, nebo vysoce obohacený uran [3].

Radiologický terorismus je v provedení mnohem snazší, a tedy pravděpodobnější. Radioaktivní odpad nebo jiné radioaktivní látky jako plutonium, kobalt, cesium, jsou-li smíchány s konvenční výbušninou, se mohou snadno rozptýlit a vyvolat tak nebezpečné a dlouhodobé zamoření zvláště v městském prostředí.

Po ničivých zářijových teroristických útocích jsou rovněž zvažovány různé katastrofické scénáře, které analyzují i možnosti pádu dopravního letadla na jadernou elektrárnu nebo sklad jaderného odpadu. Jaderné elektrárny a sklady radioaktivních odpadů chrání silné nádrže z nejkvalitnějšího betonu, vyplněné neméně kvalitní ocelí. Podle expertů by však ze 438 energetických reaktorů, které jsou dnes ve světě v provozu, pravděpodobně žádný neodolal nasměrovanému úderu těžkého dopravního letadla, přes ochranu silnou bezpečnostní obálkou (containment). Větší problém představují sklady jaderného materiálu, které nejsou opatřeny tímto typem ochrany. Např. v severozápadní Francii (La Hague) se nachází 55 tun plutonia, 1484 tuny jaderného paliva a 11 650 m³ radioaktivního odpadu. V případě katastrofy by odtud vzešla zkáza nesrovnatelně větší, než byla černobylská.

Do dnešního dne není k dispozici jediná zpráva o jakémkoliv skutečně významném jaderném teroristickém hrozbě a úvahy o možných scénářích jaderného terorismu se mohou zdát vysoce spekulativní. Obecně pro tento typ terorismu platí, že je příkladem vysokého nebezpečí, ale dosud nejspíše nízké pravděpodobnosti. Přesto však v únoru 1998 *ad hoc* výbor Spojených národů zahájil dvoutýdenní schůzku k vymezení nové úmluvy Spojených národů, která by byla zaměřena na řešení otázek jaderného terorismu.

Ve svém prohlášení z 12. listopadu 2001 o nebezpečí jaderného terorismu [11] upozorňuje pugwashská rada zejména na nebezpečí plynoucí v první řadě nikoliv ze zbraňového plutonia, ale zejména z vysoce obohaceného uranu (*HEU - highly enriched uranium*), jehož je jednak obrovské množství (jen v Rusku postačující na výrobu 20 000 jaderných náloží), ale zejména je všeobecně hůře kontrolován. Tento materiál se již mohl, nebo v krátké době by se mohl dostat do rukou vlivných teroristických skupin. Uvedený orgán jedné z nejprestižnějších světových nevládních organizací zdůrazňuje nutnost urychleného přijetí mezinárodní úmluvy proti jadernému terorismu a zejména

navrhuje urychlené smísení HEU s přírodním uranem k jeho využití v mírové jaderné energetice.

Chemický terorismus

V případě chemických zbraní, případně vysoce toxických chemických látek, existuje bohužel řada případů, ať už skutečného použití nebo pokusů o použití těchto zbraní či látek pro teroristické účely. Připomeňme jen ty nejdůležitější, kdy byly japonskou náboženskou sektou Óm Šinrikjó použity nejtoxičtější bojové chemické látky [7]:

- V březnu 1994 se sekta Óm Šinrikjó neúspěšně pokusila zavraždit sarinem vůdce konkurenční náboženské sekty Soka Gakkai. Rozprašovací systém, umístěný na dodávkovém voze, však selhal a došlo ke kontaminaci obsluhy.
- První větší test teroristického použití chemických zbraní uskutečnila 27. června 1994 stejná sekta ve městě Macumoto. Cílem testu bylo pomocí speciálně vyvinutého rozstřikovacího systému zamořit sarinem budovu oblastního soudu. V důsledku náhlé změny větru byla část náplně sarinu vypuštěna do volného prostoru. Výsledkem útoku bylo sedm mrtvých a 200 zasažených osob, příčina otravy byla zjištěna až za dva týdny.
- V prosinci 1994 sekta Óm Šinrikjó otráвила dvě osoby pomocí injekční stříkačky naplněné látkou VX. Jeden zasažený zemřel po dvou dnech v nemocnici, druhý přežil po delší hospitalizaci.
- Nejrozsáhlejší teroristický chemický útok byl proveden 20. března 1995 ráno v tokijské podzemní dráze. Způsob provedení útoku byl primitivní: pět členů sekty Óm Šinrikjó, jímž bylo předtím aplikováno antidotum, umístilo do tří vlakových souprav celkem jedenáct více než půlkilogramových plastických obalů, obsahujících celkově asi 7,5 litru 30 % sarinu, a v synchronizovaném rozmezí několika minut v době před průjezdem nejživější křižovatkou Kasumigesaki propíchlo obaly deštníky se zaostřenými hroty. Zemřelo 12 osob a dalších 5500 bylo zasaženo, z toho značná část měla příznaky těžké otravy. Je však jisté, že pokud by použitý sarin byl vyšší čistoty a útok byl proveden poněkud „profesionálněji“, oběti by byly nesrovnatelně vyšší. Na základě zkušeností z prvního testu v Macumoto byla použitá látka poměrně rychle identifikována a mohly být zahájeny účinné záchranné práce a antidotní terapie. Kromě policejních jednotek, záchranářů a zdravotníků si situace vyžádala také nasazení chemické jednotky japonské armády.

Tak jako je 22. duben 1915, kdy Němci použili poprvé chlór proti Francouzům, spojován s počátkem chemické války, je možné použití sarinu sektou Óm Šinrikjó v březnu 1995 považovat za předěl v teroristickém používání chemických zbraní. Poprvé teroristická organizace použila ke způsobení hromadných ztrát bojovou chemickou látku, vyvinutou pouze pro potřeby armády. Tento akt signalizuje, že jakýkoliv druh etické tabuizace byl zlomen a byl vytvořen precedens pro budoucnost.

Pro teroristické účely mohou být ale kromě látek nervově paralytických použity i další bojové chemické látky - látky zpuchýřující, dusivé a všeobecně jedovaté. Použití zpuchýřujících látek je uvažováno spíše k vyvolání zneschopnění než k usmrcení. Jestliže by záměrem teroristického útoku s použitím chemických zbraní bylo spíše zranit hodně lidí a přetížít regionální zdravotnická zařízení, než způsobit hromadná úmrtí, potom zpuchýřující látky, zejména yperit, mohou být vhodnými prostředky. Vzhledem k tomu, že většina dusivých látek (chlór, fosgen a další) jsou běžné snadno dostupné průmyslové chemické látky, mohou být teroristy snadno zneužity. Totéž platí pro všeobecně jedovaté látky, kyanovodík a chlorkyan.

Nelze ale vyloučit ani použití zneschopňujících dráždivých látek, tj. účinných slzných látek (lakrymátorů) nebo látek dráždící horní dýchací cesty k nesnesitelnému kašli (sternitů), jejichž aplikace do klimatizačních systémů letiště nebo jiných veřejných budov může snadno zastavit všechny aktivity a vyvolat velkou paniku.

Významným faktorem, který zvyšuje nebezpečí použití chemických zbraní teroristy, je existence binárních zbraní. Jedná se o chemickou zbraň, obsahující dvě vzájemně oddělené relativně netoxické chemické látky, které při sloučení reagují za vzniku bojové chemické látky (sarin, látka VX). Použití binárních zbraní snižuje nebezpečí, kterému musí terorista čelit při skladování, přepravě i použití bojových chemických látek.

Chemické zbraně se vyznačují nízkou cenou a relativně jednoduchou výrobou. Toto tvrzení podporuje vyjádření skupiny expertů, kteří kalkulují, že pro operace velkého rozsahu proti civilnímu obyvatelstvu mohou náklady na ztráty činit 2 000 dolarů na km² při použití konvenčních zbraní, 800 dolarů při použití jaderných zbraní, 600 dolarů při použití nervově paralytických látek a 1 dolar při použití biologických prostředků. Příprava i nejtoxičtějších látek včetně nejnebezpečnějších toxinů je realizovatelná v laboratorních podmínkách, které svým rozsahem a snadností utajení vždy zůstanou stranou kontrolních mechanismů mezinárodních úmluv. Z těchto důvodů jsou chemické zbraně snadno dosažitelné nejen pro bohaté teroristické skupiny, ale i pro individuální teroristy.

Při hodnocení možnosti chemického terorismu nelze zanedbat skutečnost, že vedle bojových chemických látek mohou být použity další chemické látky, které nemusí být předmětem žádných kontrolních režimů. Toto může ilustrovat příklad z nedávné doby, kdy belgické bezpečnostní síly našly koncem září 2001 v centru Bruselu více než stokilogramovou nálož, která obsahovala chemickou látku hydrazin.

Vážnou hrozbu představují teroristické útoky na petrochemická a chemická zařízení. Destrukce výbušninou nebo zásah reaktivní střelou vyvolá u chemických a petrochemických zařízení, obsahujících toxické, komprimované, zápalné a výbušné látky, dramatický výbušný děj. Analogicky se zde může projevit (podle druhu chemických látek) ohnivá koule resp. tlaková vlna s ničivým účinkem na měkké a citlivé cíle (lidské a jiné živé bytosti, automobilní techniku, komunikační zařízení aj. s případnými dalšími důsledky). Nelze pochybovat o tom, že tato forma teroristického útoku může být velmi atraktivní i s přihlédnutím ke způsobeným materiálními škodám (jsou-li ony cílem). Tento způsob teroristického úderu je velmi závažný a podobá se jen výjimečně největším mírovým haváriím a katastrofám, i když, na rozdíl od válečných událostí není plošný a mnohočetný.

Biologický terorismus

Obecně mohou dát teroristické skupiny přednost biologickým zbraním před chemickými z těchto důvodů [8]:

- Výroba biologických zbraní je podstatně levnější než výroba chemických zbraní (podle některých údajů je výrobní cena 1 kg botulotoxinu 500 dolarů, výrobního zařízení 3 000 dolarů).
- Výrobu biologických zbraní lze poměrně snadno utajovat, v krátké době je možno přeměnit malá množství patogenních organismů na množství prakticky použitelná.

- Biologické zbraně lze relativně snadno získat, např. z mezinárodních sbírek kultur, z univerzitních databank atd.
- Použití biologických zbraní lze obtížně dokázat, protože se řada patogenních mikroorganismů a toxinů vyskytuje v přírodním prostředí.
- Biologické zbraně se vyznačují vysokou účinností, mají mnohem vyšší toxicitu než nejnebezpečnější bojové chemické látky, nervově paralytické látky, jako jsou např. látka VX, soman, sarin nebo tabun. 1 g botulotoxinu může usmrtit až 1 mil. osob, 1 g antraxu reprezentuje 100 mil. letálních dávek.

I když postupy pro biologickou výrobu jsou dnes široce dostupné na internetu, názory expertů na snadnost výroby bojových biologických látek se značně liší. Podle názoru některých expertů tyto látky mohou být vyráběny ve značně primitivních podmínkách, protože příprava růstového media pro bakterie není více komplikovaná než „vaření piva“. Jiní jsou nicméně přesvědčeni, že dokonce výroba i nejprimitivnější biologické zbraně vyžaduje vědecké znalosti a odpovídající výcvik personálu, především z důvodů vlastní ochrany. Biologické zbraně, jakkoliv jsou vysoce účinné, mají závažnou nevýhodu. Mohou totiž zasáhnout i jinou než cílovou populaci, včetně vlastní. Na rozdíl od chemických zbraní reagují se značným zpožděním (což je ovšem také problémem jejich včasného odhalení).

Mezi patogeny, které již byly ověřeny pro použití jako bojové biologické látky, jsou mikroorganismy, které vyvolávají neštovice, antrax, dýmějový mor, tularémii, brucelózu a Q-horečku. Nicméně terorista může reálně použít jakýkoliv patogen nebo toxin.

Bylo identifikováno kolem tuctu případů, při kterých teroristická skupina vlastnila, pokoušela se získat nebo hrozila použitím biologické látky. Některé případy jsou alarmující [3]:

- V září 1984 použila americká náboženská sekta Bhagwan Shree Rajneesh k onemocnění osob bakterií *Salmonella typhimurium* z kultury zakoupené v centrálních lékařských zásobách (sekta měla ve své obci státem certifikovanou lékařskou laboratoř). Cílem útoku, při kterém byl kontaminován salát v barech 10 restaurací v Dallesu, stát Oregon, bylo zneschopnit voliče, a tím zmařit místní volby. Následkem této kontaminace bylo minimálně 751 případů zasažení osob salmonelózou. Skutečný počet mohl být větší, protože obec leží u silnice na hranici dvou států a někteří z infikovaných osob nemuseli své onemocnění ohlásit.
- V březnu 1995 dva členové pravicového Minnesota Patriots v USA plánovali použití ricinu k usmrcení soudních úředníků.
- V květnu 1995 byl v USA uvězněn člen pravicové skupiny Aryan Nation (Árijský národ) za plánování teroristického použití bakterií moru.
- V prosinci 1995 byl v USA ve státu Arkansas uvězněn jeden muž za držení 130 g ricinu.

Velice aktivní v této oblasti byla rovněž již zmíněná japonská náboženská sekta Óm Šinrikjó, která vyrobila bojové biologické látky a zkoušela je použít. Sekta zapojila mezi své členy zkušené vědce a techniky, kteří zkonstruovali zařízení s náplní antraxu, botulotoxinu, Q-horečky, a dokonce kultur viru Ebola, který chtěla sekta získat už v roce 1992 v době epidemie Eboly v africkém Zairu. Údajně byly provedeny čtyři samostatné pokusy použití bojové biologické látky, jednou zahrnující antrax a třikrát botulotoxin [9]:

- V dubnu 1990 zkoušela sekta rozšířit botulotoxin v okolí budovy japonského parlamentu pomocí výfukových plynů z motoru upraveného automobilu.

- Počátkem června 1993 se sekta pokusila přerušit plánovanou svatbu prince Naruhito, japonského korunního prince, rozšířením botulotoxinu v centru Tokia použitím stejného automobilu.
- Koncem června 1993 rozprašovala sekta ve východním Tokiu čtyři dny antrax z rozstřikovacího zařízení, umístěného na střeše budovy.
- 15. března 1995 ukrýl příslušník sekty v tokijském metru tři diplomatické kufříky, určené pro uvolnění botulotoxinu. Osoba, odpovědná za použití botulotoxinu, patrně ztratila odvahu z plánovaného útoku a použila netoxickou látku. Selhání tohoto útoku vedlo sektu k použití sarinu 20. března 1995 v tokijském metru.

Naštěstí žádný z těchto pokusů nebyl úspěšný a podle dostupných informací při nich nedošlo k usmrcení nebo zranění osob.

Uvedené hrozby biologického terorismu nedaly dlouho čekat na svoji realizaci orientací teroristů na jednu z nejzákeřnějších metod s použitím spor antraxu (sněti slezině). Tato forma, která se běžně vyskytuje v některých částech Afriky a Asie (např. na Sibiři) a v Evropě na Balkáně je zdrojem epidemií, když spory, přežívající po mnoho let v půdě proniknou do živného prostředí. Série poštovních zásilek se smrtelně nebezpečným práškem spor antraxu se záměrem kontaminace adresátů vdechnutím vyvolá rychlou plicní formu antraxu s vysokou mortalitou (běžně až 20 %). V USA došlo již k řadě obětí zejména mezi zaměstnanci, kteří manipulují s poštovními zásilkami. Cílem tohoto útoku byli nejvyšší státní a parlamentní činitelé. Sekundárním cílem bylo vyvolání paniky a strachu, který se rychle rozšířil i do Evropy. Je nejvýše pravděpodobné, že za těmito útoky stojí organizátoři teroristického úderu na USA z 11. září 2001, i když osobně bin Ládin se od něj distancuje.

Opatření proti ultraterorismu

Nyní, když se hrozba ultraterorismu stává den ode dne reálnější, je třeba vážně uvažovat, jaká protioopatření je třeba přijmout [7]. Žádné řešení nemůže úplně eliminovat hrozbu použití zbraní hromadného ničení teroristy, ale může významně redukovat dopad těchto teroristických útoků. Nejdůležitější je vždy prevence, která začíná od shromažďování a zpracování potřebných informací, pokračuje koordinací činnosti zúčastněných organizací a jednotek a končí přípravou a výcvikem, nejen speciálních jednotek, ale i obyvatelstva, na případy teroristického použití zbraní hromadného ničení. Tato opatření je nutno budovat na národní úrovni, avšak vzhledem k tomu, že terorismus je globálním jevem, je třeba rozvinuté mezinárodní spolupráce a aktivit významných mezinárodních organizací včetně nejvýznamnější - OSN.

Směry prevence a likvidace následků teroristických akcí mohou být následující:

1. *Sběr informací a pozorování teroristických organizací*

Toto je úkolem především bezpečnostních složek. Jedná se o nepřetržité aktualizování údajů o místních teroristických skupinách a jejich případné spolupráci se zahraničními skupinami, shromažďování informací od úřadů, organizací i obyvatelstva, zavedení a udržování operativní databáze pro plánování, analýzu a prognostiku.

2. *Koordinace činnosti organizací, jejichž činnost se dotýká této problematiky*

Důsledná koordinace činnosti bezpečnostní služby, vybraných úřadů státní správy, speciálních jednotek, civilní obrany, policie, hasičů a záchranářů je nezbytným předpokladem úspěchu v boji proti terorismu. Např. v USA se předpokládá koordinace činnosti 40 vládních úřadů a institucí

- od Pentagonu až po střediska pro prevenci infekčních chorob - které mohou přijít do styku s účinky nekonvenčních zbraní. Do roku 2000 měl být vypracován plán ochrany amerických počítačových sítí, spojujících banky, telekomunikace apod. Je urychlována příprava přecentralizovaného veřejného zdravotnictví na možnost náhlých otrav potravinami, které mohou propuknout v jediném městě či státu.

3. Důsledná kontrola jaderných materiálů, prekurzorů bojových chemických látek, materiálů a technologií, využitelných pro výrobu zbraní hromadného ničení

Ve snaze minimalizovat rizika šíření zbraní hromadného ničení jak na státní úrovni, tak z hlediska ochrany před terorismem, přijalo mezinárodní společenství mnohostranné úmluvy, zabráňující šíření a používání těchto zbraní a prosazující jejich úplnou likvidaci, které byly zmíněny v předchozí části.

4. Příprava a výcvik speciálních jednotek

Rozhodující je zdokonalení připravenosti speciálních jednotek na teroristické útoky s použitím zbraní hromadného ničení. Tyto jednotky, které jsou předurčeny pro řešení mimořádných situací (policie, hasiči, záchranáři, zdravotnická zařízení) musí být adekvátně materiálně vybaveny a vycvičeny pro případy teroristických útoků za použití těchto zbraní, zvláště útoků velkého rozsahu. Účelné je vytvoření týmu, speciálně vycvičeného pro případy teroristických útoků, jehož členy jsou odborníci v oblasti zbraní hromadného ničení. Tým by byl vybaven odpovídajícími ochrannými prostředky a prostředky pro detekci a dekontaminaci osob, techniky a terénu, schopný v co nejkratší době zasáhnout v místě útoku. V našich podmínkách tento úkol musí být zohledněn při budování integrovaného záchranného systému jako souboru prostředků, metod a interinstitucionálních vazeb zapojených složek, které mezi mimořádné události musí zahrnovat teroristické akce všeho druhu.

5. Zdokonalení technických prostředků

Je nezbytné dále zdokonalovat technické prostředky pro ochranu před účinky zbraní hromadného ničení (včetně jednoduchých prostředků pro případ evakuace osob z kontaminovaného prostředí), prostředky pro detekci a prostředky pro dekontaminaci především chemických a biologických látek. Pro prevenci teroristické činnosti má vývoj kvalitních detektorů prvořadou důležitost.

6. Příprava obyvatelstva

Veřejnost musí být lépe informována o možnostech ultrateroristických útoků a připravována na možnou reakci v případě těchto útoků. Nárůst v uvědomování by pravděpodobně významně přispěl ke snížení ztrát při použití těchto zbraní teroristy. Přípravu obyvatelstva je třeba zaměřit na otázky jaké reálné hrozby těchto teroristických útoků existují, jak identifikovat příznaky útoků s použitím zbraní hromadného ničení a jak se odpovídajícím způsobem chránit. Toto je aktuální především pro personál objektů, které mohou být pravděpodobnými cíli teroristických útoků. Pro ochranu obyvatelstva je to dále řada dalších opatření, jako jsou dostatečné zásoby ochranných masek, vybavení prostředky pro dekontaminaci, připravený program pro hromadnou vakcinaci, širší a důkladnější plánování postupů při vzniku mimořádné situace, informace o pohotovostních úkrytech a další.

Mezinárodní aspekty boje proti organizovanému zločinu a terorismu

Mezinárodněprávní nástroje boje proti terorismu

Již v roce 1937 přijala Společnost národů úmluvu, týkající se prevence a potlačování terorismu, která však nikdy nenabyla účinnosti. Dosud nejúspěšnější mezinárodní právní normy jsou smlouvy o vydávání únosců letadel (Haagská úmluva z roku 1970 a Montrealská úmluva z roku 1971). V roce 1973 byla v New Yorku podepsána Úmluva o prevenci a potrestání zločinů proti mezinárodně chráněným osobám včetně

diplomatického personálu a ve stejném roce Úmluva proti braní rukojmí. Účinek těchto dokumentů však nevedl k výraznému poklesu uvedených zločinů. V roce 1972 zasedl na půdě OSN výbor pro studium problematiky terorismu a jedenáct let poté přijalo v roce 1983 Valné shromáždění OSN rezoluci o opatřeních k prevenci mezinárodního terorismu, kterou do svých legislativních systémů vtělila většina demokratických zemí včetně Československa. Nedávná rezoluce Rady bezpečnosti OSN vytváří politické východisko a legální rámec k tvrdému postihu terorismu včetně použití rozsáhlých vojenských opatření [10].

Globální systém boje proti organizovanému zločinu a terorismu

Kořeny současného systému boje proti organizovanému zločinu a terorismu, který je systematicky budován v rámci OSN, sahají až do roku 1909, kdy byla v Šanghaji zřízena opiová komise, což současně naznačuje propojení terorismu s nejvýznamnějším finančním zdrojem - obchodem s drogami. K němu v posledních desetiletích přibýly další formy organizovaného zločinu, prorostlé s obchodem se zbraněmi, lidskými bytostmi a korupcí.

K nejdůležitějším milníkům pro vybudování současného systému náleží Komise OSN pro narkotika a divize pro narkotika (1946), první kongres OSN o prevenci zločinu (1955), na jehož základě byl ustaven Mezinárodní výbor pro kontrolu narkotik (1968), který přijal Úmluvu proti ilegálnímu obchodu s narkotiky a psychotropními látkami (1988). Významným aktem bylo ustavení Mezinárodního programu OSN pro narkotika, UNDCP (1991) a konečně Úřadu OSN pro drogy a prevenci zločinu (ODCCP) se sídlem ve Vídni (1997). V jeho rámci bylo ve stejném roce zřízeno Centrum OSN pro prevenci mezinárodního zločinu (CICP). Naposled byl jako součást uvedeného centra založen odbor prevence terorismu (*Terrorism Prevention Branch*).

Současné období globalizace s sebou přineslo i nové formy mezinárodního zločinu. Organizované kriminální skupiny se rozrůstají alarmující rychlostí, přinášejíce s sebou násilí, zastrasování a korupci veřejné správy. Proto bylo v rámci Úřadu OSN pro drogy a prevenci zločinu (*ODCCP - UN Office for Drug Control and Crime Prevention*) zřízeno specializované centrum pro prevenci mezinárodního zločinu (*CICP - Centre for International Crime Prevention*), které vedle speciálních protiteroristických aktivit vyvíjí činnost v těchto směrech:

1. *Právní nástroje* (podpora států při vypracování nové Úmluvy proti organizovanému zločinu);
2. *Globální studie o organizovaném zločinu* (mapování aktuálního stavu a nových hrozeb);
3. *Globální antikorupční program* (podpora protikorupčních opatření a zvyšování transparentnosti veřejného sektoru zejména u zemí s tranzitní ekonomikou);
4. *Globální program proti obchodu s lidmi* (pašování migrantů a obchod s lidmi pro otrocké práce a prostituci je nejrychleji narůstající oblast mezinárodního zločinu. Program je zaměřen jak na země původu, tak na země příjmu).

Sídlo ODCCP je ve Vídni, jeho pobočka v Libanonu. Tato instituce má 22 úřadoven po celém světě s kontaktními kancelářemi v New Yorku a Bruselu.

V roce 1999 zřízený odbor prevence terorismu (*Terrorism Prevention Branch*) patří k nejnovějším směrům činnosti Centra OSN pro prevenci mezinárodního zločinu. Toto těleso má za úkol posílit mezinárodní spolupráci a reakci vlád a států na terorismus.

I když tento odbor pracuje poměrně krátkou dobu, je nejrychleji se rozvíjející strukturou centra, která si vytvořila dobré kooperativní vztahy s vládními i nevládními organizacemi a samozřejmě celou sítí agentur OSN (jako je FAO, IAEA, ILO, UNAIDS, UNICEF, UNCTAD, UNDP, UNESCO, UNEP, UNHC, UNIDO, UNICJR, UNV, WFP a WHO). Velmi důležité jsou vazby v rámci posílení zákonnosti a právních opatření, jakož i konkrétních opatření proti organizovanému zločinu. Ve zveřejněném přehledu dosavadních vazeb odboru prevence proti terorismu lze nalézt adresy mezinárodních i národních protiteroristických centrál, výzkumných institucí politického, právního a zejména policejního charakteru.

Význam tohoto mezinárodního informačního a koordinačního centra bude nepochybně dále narůstat, neboť jedině společným koordinovaným úsilím lze úspěšně bojovat proti rozvinutým mezinárodním sítím organizovaného zločinu a jeho nejnebezpečnější formě - terorismu.

Závěr

Terorismus, ať již s použitím konvenčních nebo nekonvenčních zbraní, se zvláště po brutálním záříjovém útoku na území USA stal aktuální ústřední výzvou pro celosvětové společnosti. Zformovala se široká mezinárodní koalice proti terorismu. Rada bezpečnosti OSN přijala jednomyslně 29. září 2001 historický dokument, vyzývající všechny státy, aby se sjednotily v boji proti terorismu, a zavazující členské země, aby okamžitě izolovaly teroristické organizace od finančních zdrojů i od politické a vojenské podpory. Rezoluce vytváří politickou a zákonnou platformu, která je z hlediska široké protiteroristické koalice velice důležitá. Cílem je především zmrazit finanční prostředky lidí, kteří spáchali nebo se pokoušeli spáchat teroristické akce nebo se podíleli na činnosti skupin vlastněných nebo přímo či nepřímo ovládaných takovými lidmi. Dokument zakazuje poskytování jakékoliv podpory entitám či osobám, podléhajících se na teroristických činech.

Ministři vnitra a spravedlnosti členských zemí EU se dohodli, že do konce roku 2001 sjednotí své trestní zákony tak, aby obsahovaly jednotnou definici terorismu a trestní sazby na jeho postih. Schválí také jednotný evropský zatykač umožňující stíhání a trestání pachatelů určitých závažných trestných činů kdekoli v EU. Dojde ke zlepšení spolupráce policejních orgánů členských zemí, tajných služeb, civilní obrany, specializovaných orgánů a podobně, aby se maximálně ztížila možnost teroristických aktivit a zvýšila pravděpodobnost jejich odhalení.

Podle společného prohlášení proti terorismu Evropská unie a Rusko zavedou okamžitě pravidelné měsíční konzultace s cílem předcházet terorismu a včas řešit krizové situace. Rusko a EU, každý na svém území, nebudou trpět osoby a organizace provádějící teroristickou činnost a znemožní, aby sloužily jako základny pro akce teroristů. S tímto cílem obě strany posoudí možnosti pravidelné výměny informací o činnosti a pohybu podezřelých osob, podezřelých cestovních dokladů, dodávkách zbraní a výbušnin, podezřelých finančních operacích či nových formách teroristické činnosti včetně chemické, biologické a jaderné hrozby. Odmítají ale v této souvislosti jakékoliv směřování terorismu s národnostmi nebo náboženstvími.

Násilí radikálních muslimů (jejich jednání je mimochodem neslučitelné s tradičním výkladem koránu, který rovněž obsahuje v jinak formulované podobě příkázání „nezabíješ“) by mohlo dramaticky narůstat. Předpoklady pro samovolné urovnání základního sporu, kdy proti sobě stojí na jedné straně prosazování politických a sociálních práv a demokracie západního typu a na druhé straně přísná interpretace islámského práva, jak ji požadují fundamentalisté, jsou nepatrné. Proto dnes představuje Střední východ vrchol náboženské agresivity. Ta je pak zdrojem nábožensko-politického násilí, které však v žádném případě nelze ztotožňovat s islámem.

Boj proti terorismu vyžaduje tedy koordinované úsilí na národní a mezinárodní úrovni směřující ke konečnému, byť velmi vzdálenému cíli - odstranění terorismu jako organizovaného skupinového násilí spolu s jeho kořeny.

Literatura:

1. Podle oficiální definice OSN jsou zbraně hromadného ničení definovány jako zbraně, které zahrnují atomové výbušné zbraně, radiologické zbraně, smrtící chemické zbraně a biologické zbraně a jakékoliv zbraně vyvinuté v budoucnosti, které mají ničivé účinky srovnatelné s ničivým účinkem atomové pumy nebo jiných zbraní uvedených výše. UN document S/C.3/32/Rev. 1, August 1948.
2. Schmid, A. P.: The Definition of Terrorism. A Study in Compliance with CTL/9/91/2207 for the UN Crime Prevention and Criminal Justice Branch. Leiden: COMT, January 1993.
3. Zanders, J. P.: Assessing the Risk of Chemical and Biological Weapons Proliferation to Terrorists. The Nonproliferation Review, Fall 1999, p. 17 - 34.
4. Matoušek, J.: Biologické a chemické zbraně lákají: jsou levné a dostupné. Hospodářské noviny, 23. října 2001.
5. Maerli, M. B.: Relearning the ABCs: Terrorists and "Weapons of Mass Destruction". The Nonproliferation Review, Volume 7, Summer 2000, No. 2.
6. Anet, B.: Nuclear Terrorism. PFP Workshop CWC 2000: Chemical Weapons Convention - NBC Threats and Disarmament. AC-Laboratorium Spiez, Switzerland, 27 - 29 September 2000.
7. Středa, L.: Superterorismus - terorismus pro příští století. Zpravodaj civilní ochrany, 1999, č. 3, str. 15 - 22.
8. Schütz, M.: Terror and Countermeasures: Biological Weapons. PFP Workshop CWC 2000: Chemical Weapons Convention - NBC Threats and Disarmament. AC-Laboratorium Spiez, Switzerland, 28 - 30 October 1998.
9. Carus, W. S.: The Threat of Bioterrorism. NDU Center for Counterproliferation Research, Washington, September 1997, No. 127.
10. Matoušek, J.: Moderní hrozby globálního terorismu a boje proti němu. Mezinárodní politika, 2001, č. 10, str. 19 - 22.
11. Pugwash Conferences on Science and World Affairs: The dangers of nuclear terrorism: Statement of the Pugwash Council, 2001, London, 12 November.